

FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

ISSN: 2181-1776(E) | SJIF 2023: 6.907

Ashurov Mahmud
Shaxobovich

*O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti
san'atshunoslik fakulteti yoshlar bilan ishlash bo'yicha
dekan o'rinbosari*

BO'LAJAK MUTAXASSISLARNI KASBIY FAOLIYATGA TAYYORLASHDA TASHQI TA'SIRLARDAN HIMOYALASH SHARTLARI

Annotasiya: Ushbu maqolada xalqimizning asrlar davomida yaratgan oltin xazinasi milliy urf-odat va an'analari, marosimlari rasm-rusmlari hamda boy tariximizda yaratilgan qadriyatlarimizni yoshlar ongiga singdirish, ommaviy madaniyat ta'siridan asrash zamonaviy shaxsning rivojlanishida o'z ichiga olgan xalq donoligining qimmatli barcha boyliklaridan foydalanish metodik ko'rsatmalar berilgan.

Kalit so'zlar: ommaviy madaniyat, tahdid, ijtimoiy-madaniy, kompetentlik

Annotasiya: V dannoy statye dayutsya metodicheskiye ukazaniya po ispolzovaniyu vsego dragosennogo bogatstva narodnoy mudrosti, kuda vxodyat natsionalnyye obychai i traditsii, obryady, rospisi, sennosti, sozdannyye v nashey bogatoy istorii, oberegaya ix ot vliyaniya massovoy kultury v razvitiya sovremennogo cheloveka.

Klyuchevyye slova: massovaya kultura, ugroza, sosiokulturnaya, kompetentnost

Annotation: In this article, methodical instructions are given for using all the precious wealth of folk wisdom, which includes national customs and traditions, ceremonies, paintings, and the values created in our rich history, protecting them from the influence of mass culture in the development of a modern person.

Keywords: popular culture, threat, socio-cultural, competence

O‘zbekistonda fuqarolik jamiyati asoslarini shakllantirish, davlat va jamiyat hayotining barcha jabhalarini yanada demokratlashtirish, avvalambor, har bir fuqaroning va butun jamiyatning oliy maqsadlarini o‘zida mujassam etgan milliy g‘oya atrofida jiplasha olishiga, o‘zini xalq, millatning ajralmas qismi ekanligini anglab yetishiga ham bog‘liq. Zero, buyuk bobokalonimiz Amir Temur o‘git berganlaridek: —Birliksiz kuch bo‘lmas. Bashariyat taraqqiyotiga o‘zining ulkan hissasini qo‘shgan xalqimizning boy va uzoq tarixiy taraqqiyot yo‘lini bosib o‘tgan ma‘naviyati sarchashmalaridan ozuqa olgan. Bir paytning o‘zida u kishilarimizning va butun xalqimizning o‘zligini anglashi, ma‘naviy yuksalishi omili bo‘lib xizmat qilmoqda. Bir qarashda masalaning bunday qo‘yilishi mantiqsizlikdek bo‘lib tuyuladi. Biz kechagina dunyoga kelgan emas balki uzoq tarixga ega bo‘lgan va kim ekanligimiz ma‘lum xalq ekanmiz, o‘zligimizni anglatishga ne xojat? Ammo masalaning boshqa bir jihati bor. Afsuslarkim, xalqimiz uzoq vaqt istibdod ostida yashadi. Avvalo Chor Rossiyasi, so‘ng qizil Imperiya davrida ko‘plab madaniyat durdonalari yo‘q qilindi, dinimiz va tilimizdan begonalashtirishga harakat qilishdi, ma‘naviyatimiz sarchashmalaridan ozuqa olishimizga yo‘l qo‘yilmadi, —milliylik, —milliy g‘urur so‘zlarini tilga olish gunohi azimga aylandi. —Kim edik? degan savolga —yozuving, madaniyating, tilga olishga arzirlik tarixing yo‘q sartsan javobini oldik. —Kim bo‘ldik? – degan savolga o‘zgalarning —yordami bilangina madaniyatli bo‘lgan xalqsan deya javob eshitdik.

Inson martabasiga erishmog‘i, o‘zligini tanishida ma‘naviy ijtimoiy muhit va jamiyatda orttirgan tajribasi, bilimlari, tarbiyasi muhimdir. Inson tafakkuriga oila, jamiyatdagi tarixiy shart-sharoit, jamiyatdagi siyosiy, iqtisodiy va mafkuraviy holatlar ta‘sirini ko‘rsatar ekan, uning o‘zligini anglashida, jamiyatning uzviy, ajralmas qismi sifatida milliy o‘zligini anglashda ta‘lim tarbiyaning ahamiyati benihoya katta.

Faqatgina chinakam ma‘rifatli odam inson qadrini, milliy qadriyatlarini, bir so‘z bilan aytganda, o‘zligini anglash, erkin va ozod jamiyatda yashash, mustaqil davlatimizning jahon hamjamiyatida o‘ziga munosib, obro‘li o‘rin egallashi uchun fidoyilik bilan kurashishi mumkin.

Art madaniyat, odatda, aholining bilimli qismiga mo‘ljallangan “ommaviy madaniyat”dir. Uning vazifasi “ommaviy madaniyat”ni maksimal darajada an‘anaviy madaniyat standartlariga yaqinlashtirishdan iborat. Bundan tashqari, ba‘zi bir mutaxassislar “ommaviy madaniyat”ning yana ikki alohida turini – popmadaniyat va rokmadaniyatni ham ko‘rsatadilar, chunki hayot ularning ham yashovchanligini hamda muayyan tabaqadagi kishilarning ongini egallaganligini ko‘rsatdi¹.

Insoniyat aql zakovati yuksalib borayotgan, uning oldida yechish murakkab bulgan global muammolar ko‘lami kengayib borayotgan va dunyoda barcha mamlakatlarda xalqlar birgalashib yashashlari avj olib borayotgan bugungi kunda milliy g‘oya tor manfaatlar emas, balki mamlakatda yashayotgan barcha halqlarning manfaatlarini ifoda etishi va ularda yagona Vatan tuyg‘usini shakllantirishga xizmat qiladi. Albatta, Vatan tuyg‘usini shakllantirish bu har bir millatga xos bulgan xususiyatlarning barbod bo‘lishiga emas, balki umumxalq ruhiyatining shakllanishiga olib keladi. Yagona Vatan ruhiyati na faqat mamlakat nomi bilan ataluvchi millat vakilida, xuddi

¹Хаксли О. Искусство и банальность. – М., 1989. – 342 с.

shuningdek, unda yashayotgan o'zga millat va elat vakillarida ham Vatanparvarlik, unga egalik qilish, uning istiqboli oldida ma'sullik kabi hissiyotining shakllanishiga olib keladi. Shuning uchun ham milliy g'oya bugungi kunda bir millat doirasidan umumxalq doirasigacha bo'lgan manfaatlarni uyg'unlashtirishga asos bo'lmoqda. Milliy meros, tarixiy xotirani asrash, o'zlashtirish va ularni keyingi avlodga yetkazishda milliy g'oya ma'naviy-ruhiy manba hisoblanadi. U ana shu ma'naviy-ruhiy salohiyatdagi milliylikni «asrash», ularga kuch-quvvat bag'ishlab turish vazifasini amalga oshiradi. Shuning bilan bir qatorda millat vakillarini milliy-ma'naviy boyliklar bilan ozuqlantiradi, ularda o'z merosini asrash va uni keyingi avlodga yetkazish ruhiyatini ham shakllantiradi. Bu jarayonda milliy g'oya bir tomondan milliy-ma'naviy boyliklarni asrash omili bo'lsa, ikkinchi tomondan millat avlodlarini o'zaro bog'lab turish vazifasini ham bajaradi. Undagi mavjud milliylik omili avlodlarni o'zaro ma'naviy-ruhiy jihatdan bog'lab turadi va shu tariqa milliy meros va tarixiy xotiraga umrboqiylikning baxsh etilishida milliy g'oya asosiy omildir.

L.S.Vigotskiy borliqning badiiy ifodasini² bizning ijtimoiy hayotdagi mavjudligimizning eng maxfiy, eng shaxsiy tomonlari” deb ataydi. U: “san’at ma’naviyatning in’ikosi va badiiy shakli sifatida o’ta murakkab va ko’p qirrali hodisadir. Unda talaba shaxsiga ta’sir qiladigan mafkuraviy, axloqiy, estetik tomonlar uzviy birikib ketadi”² – degan edi.

“Ommaviy madaniyat” tahdidining eng ommabop yunalishi – musiqa bo‘lib hisoblanadi. XX asrda jazning yuzaga kelishi va rivojlanishi dunyo musiqa madaniyatini o‘zgartirib yubordi. Jaz XX asr arafasida dunyoga keldi. Uning tomiri afrika xalqlarining an’anaviy madaniyatiga borib taqaladi. Musiqadagi ritmik pauzalarning kuchayib, pasayib turishi qora tanlilarning “sprichuels”, regtaym va blyuz kabi o‘ziga xos o‘yinlarini eslatib turadi.

“Ommaviy madaniyat” bugun iqtisodiyotning eng daromadli tarmog‘iga aylanib bormoqda. Uni hozir “qiziqishlar industriyasi”, “tijorat madaniyati”, “pop-madaniyat”, “bo‘sh vaqtdan foydalanish industriyasi” deb atay boshladilar. Ma’lumki, mehnatkashlarning muayyan qismida bo‘sh vaqt serob. Bu esa, “ommaviy madaniyat” mazmunini boyitishni taqozo qiladi, chunki ishlab chiqarishning tobora sanoatlashishi, avtomatlashtirish jarayonida aholi o‘rtasida “bo‘sh vaqtni to‘ldirish” ham oshib bormoqda. Ana shu jarayonda hosil bo‘ladigan muammolarni hal etish ehtiyoji “ommaviy madaniyat”ga talablarni yuzaga keltirmoqdaki, bu, ayniqsa, odamning ongiga, ya’ni adabiyot va san’atning barcha turlariga bevosita bog‘liqdir. Keyingi yillarda madaniyatni demokratlashtirishda internet, kino, televidenie, disklar, sport, albatta (uning tomoshabinga taalluqli qismi), juda muhim kanallar hisoblanmoqda. Ular, ayni paytda, turli toifadagi odamlarning bir joyda to‘planishiga sabab bo‘lmoqda. Ko‘pincha, ularni birlashtirgan narsa – o‘zlarini psixologik jihatdan bo‘shatib olish istagidir.

“Ommaviy madaniyat” kelib chiqishiga bog‘liq ravishda tashqaridan kirib kelgan va ichki turlarga ega bo‘lishi mumkin. Estrada musiqasi bunga misol bo‘ladi: u hammaga tushunarli va barcha yoshdagilarga, bilim darajasidan qat’i nazar, aholining barcha qatlamlariga o‘ng‘ay. “Ommaviy madaniyat”ning badiiy qimmati xalq

²Маклаков А.Г. Общая психология. Учебник для вузов. — СПб.: Питер, 2003. – 287 с.

madaniyatidan pastroq bo‘ladi. Lekin uning auditoriyasi kengroq, chunki u muallifli, u odamlarning shu daqiqadagi ehtiyojini qondiradi, har qanday yangi voqea va hodisalarga hozir javob bo‘ladi. Yuksak darajadagi asarlar va xalq madaniyati bunday qismatga uchramaydi.

Mamlakatimizga “ommaviy madaniyat”ning kirib kelishi o‘tgan asrning boshlarida shiddatli tus olgan edi.

Talaba–yoshlar yangilikka intiluvchan, yangi estetik standartlarni tez qabul qilishadi. Ulardagi ana shu ijtimoiy-psixologik xususiyat ba’zida “ommaviy madaniyat” orqali kirib kelayotgan shubhali qadriyatlarga tanqidiy yondashuvni ham cheklab qo‘yadi. Maqbul yoki nomaqbulligi haqida muayyan fikr-mulohazasi bo‘lmagan yoshlar hayotga, milliy mentalitetga mos kelmaydigan “mafkuraviy” mahsulotlarni o‘zlari bilmagan holda qabul qilishlari mumkin.

Globalashuv tufayli sanoat asosiga ko‘chirilgach, saviyasi past ommaviy madaniyat mahsulotlarini ko‘paytirish va sotish bo‘yicha qudratli tizim yaratildi. Endi ijtimoiy tarmoqlardan dunyoning har qanday xonanda yoki sozandasi ijro etgan qo‘shiq, klip audio-videotasma-sini topish mumkin. San’atga, “ommaviy madaniyat”ga mas’uliyatsizlik bilan munosabatda bo‘ladigan, yengil-yelpi ijod bilan tanilgan yosh san’atkorlar paydo bo‘ldi. O‘zlari shoir, o‘zlari bastakor, o‘zlari ijrochi bo‘lgan, maxsus musiqiy bilimi bo‘lmagan ko‘plab guruhlar paydo bo‘ldi va ular o‘z mahsulotlarini istagancha reklama qilmoqdalar. Yoshlar esa ana shunday siyqasi chiqqan, lekin, ma’lum ma’noda, “o‘z auditoriyasini topgan”, “san’atkor”lar bilan yuzma-yuz turibdilar.

Yuqoridagi nazariy tahlillar va joriy xolatni o‘rganishlar natijasida “ommaviy madaniyat”ning tadqiqotimiz nuqtai nazaridan ta’rifini “ommabop”, ularga iste’molchilikni rag‘batlantirish, yoshlarni o‘z milliy qadriyatlaridan judo qilish evaziga katta daromad topishga qaratilgan sanoat tijoratidir, deb belgiladik.

Xulosa qilib bo‘lajak mutaxassislarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda tashqi tasirlardan himoyalash maqsadida quyidagi tavsiyalarni belgiladik:

1. Asrlar mobaynida shakllangan, avloddan avlodga qadriyatlarni yoshlar ongiga singdirishning muhim ijtimoiy-pedagogik omilidir. Shu tufayli, bo‘lajak mutaxassislarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda aksiologik yondashuvlar asosida milliy musiqa elementlaridan foydalanish lozim.
2. Bo‘lajak mutaxassislarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda tashqi tasirlardan himoyalash maqsadida “ommaviy madaniyat” ta’siriga qarshi preventiv targ‘ibot ishlarini kiritish maqsadga muvofiqdir.
3. Bo‘lajak mutaxassislarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda g‘oyaviy-estetik tarbiyani bugungi kun talablari darajasiga ko‘tarish maqsadida aniq tarbiyaviy natijalari kafolatli loyihalashtirilgan “milliy tadbirlarni tashkil etish orqali talabalarni milliy iftitor tuyg‘ularini tarbiyalash texnologiyalarini asosida tarbiyalash texnologiyasi”ni ishlab chiqish va amalga oshirish maqsadga muvofiqdir.
4. Shaxsni tarbiyasida milliy g‘urur va iftixor tuyg‘ularini takomillashtirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari borasidagi bilimlarini chuqurlashtirish, ularning mafkuraviy kurash, informatsion xurujlar sharoitida tarbiyaviy ishlarini tashkil qilishning nazariy bilim, texnologik ko‘nikma va malakalarini shakllantirish zarur.

5. Shaxsni tarbiyalashda aksiologik yondashuvlar asosida tarbiyalash, milliy qadriyatlarimizga yot asarlarning yetakchi o‘rinni egallab olishiga yo‘l qo‘ymasligi uchun pedagogik monitoringni amalga oshirish maqsadga muvofiqdir.

6. Talablar o‘rtasida milliy g‘urur va iftixor tuyg‘ularini tarannum etishga, unga zid g‘oyalarning zararli mohiyatini ochib berishga e‘tiborni kuchaytirish, hayot va ijodda mahdudlik, fikr qashshoqligiga, milliy ma‘naviyatga zid asarlarning ommalashuviga qarshi bahs-munozaralar talabalar g‘oyaviy tarbiyasiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Karimov. I.A. Yuksak ma‘naviyat – yengilmas kuch. –T.: Ma‘naviyat. 2008. 71–B.
2. Mirziyoyev Sh. Jismoniy va ma‘naviy yetuk yoshlar – ezgu maqsadimizga yetishda tayanchimiz va suyanchimizdir// “Xalq so‘zi” gazetasi, 2017 y. 1 iyul.
3. Nabiev F.X. Fuqarolik jamiyati sharoitida mafkuraviy immunitetni kuchaytirishda ma‘naviyatning o‘rni”// Globallashuv. Ommaviy madaniyat milliy g‘oya. //Ilmiy-amaliy maqolalar to‘plami. Milliy g‘oya va mafkura ilmiy-amaliy markazi. –Toshkent, 2010. 51–B.
4. Begmatov A., Rustamova R. Milliy g‘oya targ‘iboti va madaniy-ma‘rifiy tadbirlar. – T.: Ma‘naviyat, 2007.- 64 b.
5. Mustafoyev Sh Yoshlarimiz ongi va qalbiga qaratilgan “ommaviy madaniyat” tahdidining ijtimoiy pedagogik mohiyati. //Talaba yoshlarning ma‘naviy-mafkuraviy tafakkurini rivojlan-tirishning dolzarb muammolari” mavzuidagi ilmiy-amaliy anjuman materiallari. 2008 yil 2-may. – Samarqand, Samarqand davlat arxitektura-qurilish instituti. 64-65 b.b.